

MAGDALENA POGOŃSKA-POL
(UNIWERSYTET ŁÓDZKI)*

Kobiety w izraelskiej armii – trudy codzienności

Streszczenie. W okresie poprzedzającym powstanie Izraela, a także w czasie Wojny o Niepodległość (pierwszej wojny arabsko-izraelskiej z 1948 r.), kobiety walczyły razem z mężczyznami w jednostkach o charakterze paramilitarnym. Kneset w 1949 r. uchwalił Ustawę o służbie obronnej. W tym dokumencie służba kobiet została ograniczona do służby nieliniowej. W artykule przedstawiono miejsce kobiet w izraelskiej armii, zasady poboru, zmiany związane ze sprawą Alice Miller (1995) i nowe wyzwania wynikające z obecności kobiet w jednostkach bojowych.

Słowa kluczowe: kobieta, armia, Izrael, pobór, jednostki bojowe, XX–XXI wiek.

Armia izraelska jest uznawana za jedną z najlepiej wyszkolonych i wyposażonych armii świata. Izrael przeznacza na obronność w ostatnich latach ok. 19 mld dolarów rocznie. Według danych za 2017 r., w służbie czynnej znajduje się 176 tys. żołnierzy, a 465 tys. w służbie rezerwowej¹. W Izraelu obowiązkowej służbie wojskowej podlegają zarówno mężczyźni, jak i kobiety. Warto jednak zauważyć, że miejsce i rola kobiet w strukturach armii ulegała ewolucji i wynika ze zmian zachodzących w społeczeństwie izraelskim. Żydówki były związane z organizacjami paramilitarnymi od początku ich funkcjonowania na obszarze brytyjskiego Mandatu Palestyny. Służyły m.in. w oddziałach Hagany, Irgunu. W czasie II wojny światowej należały do Brytyjskich Kobięcych Sił Posiłkowych, gdzie pełniły określone funkcje, które nie wiązały się z zadaniami bojowymi². Po wojnie kobiety zamieszkujące kibuce były członkami ich ochrony, często pełniły funkcje dowódcze w mieszanych oddziałach, ale także w ograniczony sposób uczestniczyły w walkach³.

* Wydział Filozoficzno-Historyczny, Instytut Historii, Katedra Historii Polski i Świata po 1945 roku, e-mail: mpogonskapol@uni.lodz.pl.

¹ *The Military of Balance, The Annual Assessment of Global Military Capabilities and Defense Economics*, IISS 2018, s. 339–340.

² British Women Auxiliary Territorial Service został utworzony w 1941 r., gdy Afrika Korps gen. Erwina Rommla znalazł się w pobliżu Kanału Sueskiego. Brytyjczycy, w obawie o swoje pozycje na Bliskim Wschodzie, zaczęli rekrutować Żydówki do swoich oddziałów.

³ G. Reuven, *A Portrait of the Israeli Soldier*, New York–Conecticut–London, 1986, s. 46.

Test dla kobiet i ich przydatności w armii stanowiła pierwsza wojna z państwami arabskimi (1948–1949), przez Izraelczyków nazywana Wojną o Niepodległość. W owym czasie kobiety na równi z mężczyznami walczyły w jednostkach partyzanckich i bojowych, stanowiąc ok. 20% ich składu. Jednak społeczność żydowska nie była wówczas jeszcze gotowa do zaakceptowania tego, że kobiety walczą i giną z bronią w ręku. Po znalezieniu okaleczonych ciał w czasie walki o kibuc Gevulot zdecydowano się usunąć żołnierki z pozycji bojowych. Ostatecznie zmiana w ustawodawstwie z 1952 r. usankcjonowała prawnie wyznaczenie kobietom ról pomocniczych w armii⁴. Tak więc doświadczenia wojenne, zagrożenie ze strony arabskich sąsiadów, brak uznania na arenie regionalnej, skłoniły przywódców Izraela do wypracowania formuły armii ludowej⁵, w której wprawdzie przewidziane zostało miejsce dla kobiet, ale tylko w jednostkach nielinowych.

Współcześnie kobiety w Izraelu, podobnie jak mężczyźni, podlegają obowiązkowemu poborowi do wojska. Zostało to prawnie uregulowane zapisami w Ustawie o służbie obronnej⁶ z 1949 r., w następujący sposób: „każdy obywatel Izraela i każda osoba, której stałe miejsce zamieszkania znajduje się na terytorium, na którym obowiązuje prawo państwa Izrael jest zasadniczo zobowiązana do służby w Izraelskich Siłach Obrony”⁷. Obowiązkowy pobór wynikał z wielu powodów, ale głównie z przeświadczenia o zagrożeniu wybuchem kolejnej wojny pomiędzy Izraelem a jego arabskimi sąsiadami. Natomiast pojawienie się kobiet w armii ma charakter pragmatyczny, pierwsi przywódcy państwa zdawali sobie sprawę z przewagi demograficznej Arabów. Izraelki, pełniąc w wojsku funkcje pomocnicze, głównie administracyjne, umożliwiły przesunięcie mężczyzn do jednostek bojowych. Służba dla ojczyzny, kobiet i mężczyzn, stała się również czynnikiem spajającym społeczeństwo, co było szczególnie istotne w początkowym okresie funkcjonowania państwa. Pierwszy premier Izraela, Dawid Ben Gurion, powiedział, że „armia jest najwyższym symbolem powinności i tak długo jak kobiety nie są równe mężczyznom w spełnianiu tego obowiązku nie osiągną prawdziwej równości. Gdyby w armii nie było córek Izraela, charakter narodu zostałby zniekształcony”⁸. Trzeba też zauważyć, że dla kolejnych fal emigrantów przybywających do

⁴ J.T. Baumel-Schwartz, *The Live and Deaths of Female Military Casualties in Israel During the 1950*, „Israel Studies” 2009, vol. XIV, No. 2, s. 139.

⁵ *Vide*: D. Tamari, „The People’s Army”, *Put to the Test*, [w:] *Military Services in Israel: Challenges and Ramifications*, eds. M. Erlan, G. Sheffer, Tel Aviv 2016, Institute for National Security Studies, Memorandum No. 159, s. 35–48.

⁶ *Defense Service Law, 5709–1949*, https://www.knesset.gov.il/review/data/eng/law/kns1_defense_eng.pdf (dostęp: 11 XI 2017).

⁷ *Ibidem*.

⁸ Jednak w czasie debaty w Knesecie nad rolą kobiet w armii opowiedział się za funkcjami nielinowymi. N. Gilath, *Avioding Conscription in Israel. Were Women Pawns in the political game?*, [w:] *Comparative Perspectives on Civil Religion, Nationalism, and Political Influence*, eds. E. Lewin, E. Bick, D. Naor, Hershey 2016, s. 234.

Izraela, wojsko było przepustką do tego, by stać się pełnoprawnymi obywatelami. Służba została wpisana w życie każdego Izraelczyka i każdej Izraelki, współtworzy etos dobrego obywatela. Można też dodać, że służba wojskowa ma wyjątkowe znaczenie w etyce republikańskiej, która definiuje obywatelstwo pod kątem wkładu w bezpieczeństwo zbiorowe. Dobrym obywatelem jest ten, kto jest gotowy poświęcić się dla dobra kraju, walcząc w jednostkach liniowych⁹.

Służba wojskowa dzieli się na zasadniczą, stałą (zawodową) oraz rezerwę. Służba zasadnicza dotyczy wszystkich obywateli Izraela, którzy ukończyli 18. i nie osiągnęli 26. roku życia. Mężczyźni powoływani są na okres 32, a kobiety na 24 miesięcy¹⁰. Dla tych imigrantek, które przyjechały do Izraela po ukończeniu 27. roku życia przewidziano czas służby wynoszący 18 miesięcy¹¹. Powyższe reguły nie oznaczają oczywiście, że nie przewidziano możliwości zwolnienia kobiet z obowiązkowej służby. Jest to dopuszczalne z następujących przyczyn: posiadanie dzieci, ciąża lub pozostawanie w związku małżeńskim. Jednak te kwestie dzisiaj rzadko stają się powodem zwolnienia. Kobiety nie podlegają rekrutacji głównie z przyczyn religijnych. Zgodnie z poprawką izraelskiego parlamentu – Knesetu – do Ustawy o służbie obronnej, uchwaloną w 1978 r., za religijną uchodziła osoba, która obchodziła szabas i przestrzegwała religijnych nakazów żywieniowych¹². Początkowo zapisy te dotyczyły poborowych, którzy wywodzili się z ortodoksyjnych rodzin i były częścią umowy między premierem Dawidem Ben-Gurionem a środowiskami religijnymi¹³. Odroczenie służby obejmowało także Izraelki, które dostały się na studia, ale tylko na czas edukacji. Z powodu licznych zwolnień kobiet ze służby oraz wyznaczenia im ograniczonych funkcji w armii, często w literaturze przedmiotu pobór określany jest mianem poboru selektywnego¹⁴.

⁹ Ponieważ mężczyźni walczyli w jednostkach bojowych, to oni uważani byli w pierwszej kolejności za dobrych obywateli, co przekładało się na uprzywilejowaną pozycję na rynku pracy oraz w świecie polityki. G. Shafir, Y. Peled, *Citizenship and stratification in an ethnic democracy*, „Ethnic and Racial Studies” 1998, vol. XXI, No. 3, s. 415; E. Lomsky-Feder, O. Sasson-Levy, *Serving the Army as secretaries: intersectionality, multi-level contract and subjective experience of citizenship*, „The British Journal of Sociology” 2015, vol. LXVI, No. 1, s. 175.

¹⁰ Czas trwania służby w ustawie z 1986 r. określony został na 36 miesięcy, jednak w ostatnich latach uległ skróceniu z uwagi na zmiany sytuacji ekonomicznej, demograficznej i restrukturyzację armii izraelskiej oraz pojawienia się w niej w większym zakresie kobiet. Armia od 2016 r. wdrażała plan Gideon, zakładający restrukturyzację jej struktur oraz zmniejszenie nakładów na obronność. *Vide*: J.A. Gross, *IDF cutsumbers, aims for „younger-slimmer” military*, <https://www.timesofisrael.com/idf-cuts-numbers-aims-for-younger-slimmer-military/> (dostęp: 12 XII 2017).

¹¹ *Defense Service Law (Consolidated Version), 5746–1986*, <http://www.mfa.gov.il/mfa/mfa-archive/1980-1989/pages/defence%20service%20law%20-consolidated%20version--%205746-1.aspx> (dostęp: 10 X 2017).

¹² *Ibidem*.

¹³ R. Balke, *Izrael*, Warszawa 2005, s. 145.

¹⁴ P. Sharvit Baruch, *What is the Appropriate Model for Female Service in the IDF?*, [w:] *Military Services in Israel: Challenges and Ramifications*, eds. M. Erlan, G. Sheffer, Tel Aviv 2016, Institute for National Security Studies, Memorandum No. 159, s. 83.

W armii izraelskiej każdy z poborowych, niezależnie od płci, przemierza tę samą drogę. Na wstępie sprawdzana jest sprawność psychiczna i fizyczna. Kandydat do służby wojskowej przechodzi szereg testów, w tym tzw. Kaba – test inteligencji oraz rozmowę kwalifikacyjną, która dotyczy jedynie osób przewidzianych do jednostek bojowych. Obowiązują także testy sprawności fizycznej czyli Profil¹⁵. Na podstawie ich wyników komisja lekarska określa zdolność do wykonywania służby wojskowej bądź decyduje o niezdolności do niej i określa przynależność do jednostek bojowych. Około 10% kobiet nie przechodzi wymienionych testów i z powodu nieprzydatności zwalniana jest z obowiązku służby. Wpływ na to najczęściej ma ich niewystarczające wykształcenie lub zbyt niski poziom inteligencji.

Wszystkie wymienione przyczyny zwolnień, zarówno te społeczne, religijne, jak i psychofizyczne powodują, że tylko 60% kobiet, w porównaniu do 90% mężczyzn, dołącza do armii izraelskiej i przechodzi podstawowe szkolenie¹⁶. Jeśli jednak weźmiemy pod uwagę odsetek kobiet, które w latach pięćdziesiątych XX w. przechodziły szkolenie, a było to ok. 35% każdego rocznika poborowego, to możemy stwierdzić, że liczba kobiet w siłach zbrojnych rośnie¹⁷. Pewnym mankamentem jest to, że po zakończeniu obowiązkowej służby są w ograniczonym zakresie uczestnikami aktywności przewidzianej dla rezerwistów¹⁸, to znaczy obowiązkowego szkolenia raz w roku. Służba taka przewidziana została dla kobiet które nie są matkami i nie przekroczyły 38. roku życia. Jedynie około 10% kobiet decydowało się na pozostanie w armii na dłużej¹⁹. Kobiety pełniące służbę zawodową mają możliwość skrócenia czasu pracy. Ustawodawstwo przewiduje, że te, które są matkami dzieci poniżej piątego roku życia, mogą ubiegać się o skrócenie służby o jedną godzinę dziennie²⁰.

W Izraelu, w latach 1948–2001, funkcjonował specjalny Korpus Kobiety zwany CHEN²¹. Kiedy toczyła się debata (1948) nad miejscem kobiet w armii, rozważano dwie drogi: udział kobiet i mężczyzn w tych samych jednostkach lub wyodrębnienie oddzielnych batalionów kobiecych, będących niezależnymi od brygad, z których składa się armia izraelska. Wybrano odrębne struktury i powołano CHEN 16 maja 1948 r. Jednak takie rozwiązanie nie sprawdziło się i po roku kobiety rozproszone zostały między poszczególnymi jednostkami. Korpus Kobiety od tego czasu odpowiedzialny był za przygotowanie i nadzór nad szkoleniem

¹⁵ H.E. Roislien, *Religion and military conscription: the case of the Israel defense forces*, „Armed Force and Society” 2012, vol. XXXIX, No. 2, s. 217.

¹⁶ G. Reuven, *op. cit.*, s. 49.

¹⁷ J.T. Baumel-Schwartz, *op. cit.*, s. 138.

¹⁸ G. Golan, *Militarization and Gender: The Israeli Experience*, „Women’s Studies International Forum” 1997, vol. XX, No. 5–6, s. 582.

¹⁹ G. Reuven, *op. cit.*, s. 48.

²⁰ M. Earan Jona, *Married to the military: Military family relations in the Israel Defense Forces*, „Armed Force and Society” 2011, vol. I, s. 21.

²¹ Skrót w języku hebrajskim oznacza urok, wdzięk.

kobiet dla struktur armii izraelskiej. Kobiety ćwiczyły w innych niż mężczyźni miejscach, a po ukończeniu szkolenia przydzielane były do jednostek. Celem wyodrębnienia takiej struktury funkcjonującej równolegle do systemu dowodzenia było działanie na rzecz optymalnego wykorzystania potencjału kobiet zgodnie z potrzebami Izraelskich Sił Obrony oraz zadaniami przewidzianym przez Sztab. Ponadto Korpus pełnił funkcję organu doradczego dla poszczególnych dowódców oraz opiniotwórczą dla różnych struktur w armii. CHEN początkowo dowodzony był przez kobietę w stopniu pułkownika²², od 1982 r. ranga dowódcy została podniesiona do stopnia generała brygady²³. Po 1 sierpnia 2001 r. Korpus Kobiety stał się częścią Sztabu Generalnego, a dowódca Korpusu został doradcą szefa sztabu ds. kwestii kobiet²⁴.

Do pierwszych zadań żołnerek Korpusu należała praca w nowych kibucach, nowych osadach i wioskach granicznych oraz na roli. Gdy w latach 1948–1951 nastąpiło nagłe nasilenie migracji do Izraela i populacja kraju wzrosła o 688 tys.²⁵, Ministerstwo Edukacji stanęło przed wieloma nowymi wyzwaniem, z których najważniejszym było znalezienie nauczycieli dla nowo przybyłych. Wyjściem z tej trudnej sytuacji stało się powierzenie żołnierzkom edukacji imigrantów²⁶. Te kobiety odgrywały ważną rolę w procesie unifikacji społeczeństwa. W latach siedemdziesiątych katalog funkcji pełnionych przez kobiety z Korpusu znacząco się poszerzył. Świadczyły one nie tylko usługi medyczne (jako lekarki, dentystki, czy pielęgniarki), lecz także pełniły służbę jako kierowcy, radiooperatorki, kontrolerki lotów, instruktorki kursów, instruktorki w jednostkach pancernych oraz pracownicy administracji czy instruktorki w jednostkach.

W tym czasie alternatywą dla kobiet, które nie chciały wykonywać takich zadań była służba w jednostkach policji granicznej. W jej szeregach zadania wykonywali zarówno mężczyźni, jak i kobiety. Siły te odpowiedzialne były za ochronę ludności cywilnej oraz zabezpieczenie przed zamachami. Tutaj ze względu na ich paramilitarny charakter kobiety mogły być uzbrojone w karabiny automatyczne M16. W policji granicznej mogły pełnić każdą rolę, także snajperów²⁷.

Przełomem dla pozycji kobiet w armii, głównie w jednostkach bojowych czy uznawanych za elitarne, stała się sprawa Alice Miller. Ta imigrantka z Republiki Południowej Afryki postanowiła zostać pilotem wojskowym. Aby spełnić to

²² Wszystkie miały doświadczenie ze służby w Brytyjskich Kobięcych Siłach Posiłkowych.

²³ Była to Amira Dotan. A. Sha'ivi, *CHEN: Women's Corps of the Israel Defense Force*, <https://jwa.org/encyclopedia/article/chen-womens-corps-of-israel-defense-forces> (dostęp: 12 X 2017).

²⁴ Od 2016 r. doradcą ds. płci szefa sztabu. Obecnym Doradcą ds. płci szefa sztabu jest generał brygady Sharon Nir.

²⁵ E. Rudnik, *Spoleczeństwo Izraela – kim są i skąd się wzięli Izraelczycy*, [w:] *Państwo Izrael. Analiza politologiczno-prawna*, red. E. Rudnik, Warszawa 2006, s. 17.

²⁶ Szerzej zagadnienie to zostało omówione w: T. Tamdor-Shimony, *Female soldier-teachers: army, education and a new state*, „Israel Affairs” 2010, vol. XVI, No. 2, s. 297–313.

²⁷ S.K. Stein, *Israel Military Women in the*, [w:] *Women and War: A Historical Encyclopedia from Antiquity to the Present*, vol. I, ed. B.A. Cook, Santa Barbara 2006, s. 317–318.

marzenie, powinna odbyć odpowiednie szkolenie. Jednak Izraelskie Siły Obrony, pomimo tradycji obecności w tej formacji kobiet do 1951 r., nie przyjmowały ich na kursy pilotażu. Pilotami mogli zostać wyłącznie mężczyźni, a służba w lotnictwie uznawana była za nobilitującą, elitarną. Alice Miller posiadała nie tylko odpowiednią wiedzę – dyplom w dziedzinie inżynierii lotniczej, lecz także doświadczenie potwierdzone licencją pilota cywilnego. Sprawa trafiła ostatecznie do izraelskiego Sądu Najwyższego, który w 1995 r. orzekł²⁸, że nie można jej odmówić szkolenia na mocy obowiązującego prawa, a Miller musi mieć możliwość wzięcia udziału w testach Sił Powietrznych w imię równości płci i pomimo sprzeciwu armii. Wyrok Sądu wywołał kontrowersje, głównie z powodu niejednoznaczności, gdyż decyzja sądu zapadła głosami 3 do 2 na korzyść Miller. W trakcie rozprawy przedstawiciele armii wyjaśniali, że głównie z powodów ekonomicznych nie szkoli się kobiet na pilotów. Dla izraelskiego wojska korzystniej jest wyszkolić mężczyznę, który odbywa dłuższą służbę niż kobieta, nie podlega zwolnieniom oraz ma obowiązek uczestniczenia w szkoleniach dla rezerwistów do 54. roku życia, podczas gdy płec przeciwna jedynie do 38. Ponadto zwracali uwagę na koszty związane z dostosowaniem baz na potrzeby szkolenia kobiet. Jednak, jak wyżej wskazano, sąd nie przyjął takiej argumentacji. W wyroku stwierdzono, że umożliwienie kobietom szkolenia z pilotażu będzie swego rodzaju testem dla armii²⁹. Wprawdzie Miller ze względu na stan zdrowia nie wzięła ostatecznie udziału w szkoleniu lotniczym, ale inne kobiety podlegały rekrutacji.

Decyzja Sądu Najwyższego wpłynęła na zmianę podejścia sztabu izraelskiego do obecności kobiet w różnych formacjach wojskowych, także tych dostępnych do tego czasu wyłącznie dla mężczyzn. Określono test kompetencyjny dla kobiet. W oparciu o jego wyniki i potrzeby organizacyjne poborowe otrzymywały listę z wymienionymi stanowiskami, z których mogły wybrać trzy najbardziej przez nie preferowane. Stanowiło to część nieformalnej umowy, zgodnie z którą wojsko starałoby się spełnić ich życzenia. Takie działania wynikały z przeświadczenia o potrzebie zachowania dobrego naboru dla armii, od której coraz częściej zaczęli się odwracać poborowi³⁰. W 2000 r. wprowadzono zmiany w ustawodawstwie, które zrównały kobiety i mężczyzn w dostępie do każdego stanowiska w armii, pod warunkiem, że kobiety będą w stanie spełnić takie same kryteria, jakie mają zastosowanie wobec mężczyzn³¹. Od tego momentu w armii izraelskiej rozpoczął się proces zwiększania liczby stanowisk dostępnych dla kobiet.

²⁸ *Miller v. Minister of Defense*, https://supremedecisions.court.gov.il/Home/Download?path=EnglishVerdicts\94\410\045\Z01&fileName=94045410_Z01.txt&type=4 (dostęp: 12 VIII 2017).

²⁹ *Ibidem*.

³⁰ E. Lomsky-Feder, O. Sasson-Levy, *Serving the Army as secretaries: intersectionality, multi-level contract and subjective experience of citizenship*, „The British Journal of Sociology” 2015, vol. LXVI, No. 1, s. 178–179.

³¹ M. Eran-Jona, *Married to the Military: Military-Family Relations in the Israel Defense Forces*, „Armed Forces and Society” 2011, vol. XXXVII, No. 1, s. 21.

Obecnie blisko 90% stanowisk w armii Izraela jest dla nich otwarte. W 2005 r. w oddziałach bojowych służyło 435 żołnerek i do 2012 r. liczba ta nie zmieniła się znacznie, wzrosła jedynie o 112. Wyraźny progres nastąpił w 2016 r., kiedy w jednostkach bojowych armii izraelskiej służyło już ponad 2000 kobiet. Ponadto zmienił się stosunek Izraelek do odbywania służby w takich formacjach, w 2010 r. 27% rekrutów-kobiet wskazywało na takie jednostki jako docelowe miejsce służby, podczas gdy w 2014 r. już ponad 40% poborowych deklarowało chęć odbywania jej w jednostkach bojowych³².

Wzrost liczby kobiet w jednostkach bojowych, tworzenie jednostek mieszanych spowodowało, że armia izraelska musiała dostosować koszały do takich rozwiązań. Zgodnie z obowiązującymi zasadami kobiety i mężczyźni powinni mieć wyodrębnione oddzielne miejsca do spania, oddzielne łazienki i najlepiej być zakwaterowani w odrębnych budynkach. Ponadto kobiety przechodzą specjalny trening, ukierunkowany na wzmocnienie górnej części ciała. Wojsko zapewnia także stosowną dietę: bogatą w żelazo i odpowiednią liczbę węglowodanów³³. W przypadku kobiet dopuszczalne są mniej rygorystyczne zasady dotyczące wyglądu. Tak więc mogą one nosić makijaż, a także długie włosy czy biżuterię, co jest nie do przyjęcia w przypadku mężczyzn, szczególnie w jednostkach bojowych³⁴.

Różnice dotyczą również umundurowania. Warto przypomnieć, że pierwsze mundury, zarówno dla mężczyzn jak i kobiet, pochodziły głównie z pozostawionych w Palestynie magazynów brytyjskich, lub zostały nabyte od armii brytyjskiej za dotacje ze strony amerykańskich Żydów. Były w kolorze khaki, jednak o jednolity wizerunek było trudno. Początek lat pięćdziesiątych przyniósł nowe rozwiązania, ujednoczenie umundurowania, zmianę kolorystyki oraz wprowadzenie mundurów zimowych i letnich. W połowie lat pięćdziesiątych strój kobiecy został dostosowany do kształtów kobiecych, zmieniono krój marynarki. W kolejnej dekadzie kobiety zaczęły nosić buty na niskim obcasie, podobne do tych, które nosiła przyszła premier Izraela Golda Meir, zwane „butami Goldy”. W latach sześćdziesiątych wprowadzono wysokie czapki zainspirowane popularnymi wówczas czapkami lotniczymi stewardess. Używane były do początku XXI w., kiedy do łask powrócił beret, zarówno dla mężczyzn, jak i dla kobiet. Armia stopniowo wycofywała się z materiałów typu bawełna czy wełna na rzecz tańszego rozwiązania – poliestru, na początku lat dziewięćdziesiątych kobiety nosiły oliwkowo-zielone mundury. W 2008 r. wprowadzono nowe zasady dotyczące obowiązującego

³² L. Shoval, *Women on the fast track*, <http://www.israelhayom.com/2017/07/20/women-on-the-fast-track/> (dostęp: 9 IX 2017).

³³ D. Kraft, *Why mixed-gender combat units are on the rise in Israel*, <https://www.csmonitor.com/World/Middle-East/2018/0208/Why-mixed-gender-combat-units-are-on-the-rise-in-Israel> (dostęp: 17 X 2017).

³⁴ D.S. Levin, „You are always first a girl”: *emerging adult women, gender and sexuality in the Israeli army*, „Journal of Adolescent Research” 2011, vol. XXVI, No. 1, s. 11.

obuwia, które pozwalają kobietom na noszenie krótkich botków lub sandałów³⁵. Mundury i wyposażenie żołnierzy bojowych zostało również zmodernizowane po znacznych kosztach, aby ułatwić żołnierzom piechoty działanie na polu bitwy. Nowe mundury, które są lekkie i trwalsze, mają spełniać swoje zadania nawet w trudnym terenie, mają być wydawane żołnierzom wyłącznie do wykonywania zadań operacyjnych, nie zostały przeznaczone dla szkolących się³⁶. Pomimo licznych modyfikacji mundurów, żołnierki zwracają uwagę na to, że mundury przeznaczone dla mężczyzn są bardziej funkcjonalne, m.in. z uwagi na większą liczbę kieszeni³⁷.

W szeregi armii wstępuje coraz więcej uczniów szkół religijnych, w tym także kobiet, co sprawia, że siły zbrojne Izraela w coraz większym stopniu odzwierciedlają zróżnicowany obraz społeczeństwa tego kraju. Armia nie jest już tylko domeną środowisk świeckich. Religijnym kobietom pełnienie służby ułatwiać ma organizacja Alumah³⁸. W 2002 r. organizacja ta wspólnie z armią izraelską i Ministerstwem Obrony opracowała program „Służba z wiarą”. Ma on wstępnie przygotować religijne absolwentki szkół średnich do tego, co może je spotkać podczas służby, zawiera także elementy informacyjne dla rodzin. Ponadto program pozwala na określenie oczekiwań i możliwości kobiet tak, aby armia mogła lepiej wykorzystać ich predyspozycje. W czasie służby żołnierki mogą mieć stały kontakt i wsparcie ze strony organizacji. Organizowane są dla nich specjalne seminaria w celu wzmocnienia ich wiary i ułatwienia im kontynuowania służby³⁹. Kobiety religijne pełnią w armii głównie funkcje edukacyjne – są instruktorkami w piechocie, wojskach pancernych czy lotnictwie, gdzie szkolą mężczyzn.

Armia nie dostosowała się w pełni do wymogów życia religijnego poborowych, stąd pojawiające się skargi żołnierzy na brak czasu czy przerw na modlitwę. Mają trudności w dostosowaniu się do funkcjonowania w strukturach świata świeckiego. Kontakty z koleżankami, które nie przestrzegają tych samych zasad, bywają dla religijnych dziewczyn trudne. Także tzw. słownictwo koszarowe stanowi pewien problem w relacjach. Pojawia się poczucie odmienności kobiet religijnych oraz kwestia wyalienowania ich w środowisku żołnerek. Próbuje się temu zaradzić poprzez działalność rabinatu w armii. Wojsko izraelskie nie do końca było przygotowane na przyjęcie, początkowo pojedynczych, kobiet religijnych do służby i zapewnieniu im możliwości pogodzenia służby z religijnością. W nawiązaniu

³⁵ *Cut from the Same Cloth: A Look Back at the IDF's Uniforms*, <https://www.idf.il/en/minisites/about-the-idf/cut-from-the-same-cloth-a-look-back-at-the-idf-s-uniforms/> (dostęp: 11 IX 2017).

³⁶ A. Ahroneim, *IDF shows off latest upgrades says „prepared any war”*, <http://www.jpost.com/Israel-News/Politics-And-Diplomacy/Millions-of-shekels-invested-into-critical-areas-makes-IDF-ready-for-war-498964> (dostęp: 16 IX 2017).

³⁷ D.S. Levin, *op. cit.*, s. 11.

³⁸ Organizacja zajmuje się także ułatwieniem drogi do armii, a tym samym integracji ze społeczeństwem, kobietom przybyłym z Etiopii czy będącym potomkami irańskich Żydów.

³⁹ *The Aluma Organization*, <http://aluma.org.il/the-aluma-organization/> (dostęp: 10 X 2017).

do tego, niektórzy rabini z religijnego ruchu syjonistycznego twierdzą, że w jednostkach mieszanych nie będzie możliwe utrzymanie tradycyjnej skromności właściwej dla ortodoksyjnych żołnierzy. Rabini wywołali nawet dużą sensację protestując przeciwko uczestnictwu żołnierzy religijnych w koncercie, podczas którego miał wystąpić zespół złożony z żołnierek⁴⁰.

Armia izraelska w związku z coraz liczniejszą obecnością w niej kobiet musi mierzyć się z wieloma problemami. Jednym z nich jest molestowanie seksualne. Zapobiegać takim sytuacjom mają zarówno przepisy prawa, jak i system instytucjonalny. Każda żołnierka należąca do CHEN może zgłaszać się do oficera-kobiety, który przydzielony jest do każdego batalionu, w razie problemów z przełożonymi czy płcią przeciwną. Ponadto w czasie rozpraw przed sądem wojсковym⁴¹ kobiety sążone były przez sędziny należące do Korpusu Kobięcego, co miało zapobiegać potencjalnym naciskom i nadużyciom związanym z płcią.

Drugim ważnym zagadnieniem jest kwestia moralności, podnoszona głównie przez rabinów. Jeśli idzie o moralność, armia izraelska co jakiś czas musi radzić sobie z różnymi wybrykami. Głośną sprawą było opublikowanie na Facebooku w 2013 r. przez grupę rekrutek zdjęć z rozbieranej sesji z wykorzystaniem wyposażenia wojskowego⁴².

Pierwszą jednostką bojową o składzie mieszanym był batalion piechoty Karakal, w którym kobiety stanowią 70%. Głównym zadaniem tego oddziału jest kontrola i monitorowanie granicy izraelsko-egipskiej, zapobieganie infiltracji przez terrorystów, przemytowi narkotyków, handlowi kobietami, realizacja operacji antyterrorystycznych, aresztowanie palestyńskich bojowników, patrole oraz regularne działania w zakresie bezpieczeństwa. Kobiety, które rekrutowane są do batalionu osiągają na testach wynik co najmniej 72 (w 90-punktowej skali), ponadto muszą poddać się dwudniowej próbie (gibush), składającej się z biegania, szeregu zadań sprawdzających siłę fizyczną i wytrzymałość psychiczną oraz umiejętność działania w grupie. Podstawowe szkolenie zajmuje około 4 miesiące i obejmuje: obsługę uzbrojenia, zajęcia strzeleckie, stosowanie kamuflażu, doskonalenie sprawności fizycznej, trening kravmagi, wiedzę z zakresu historii wojen⁴³. Oprócz tej jednostki istnieją również inne oddziały mieszane. Jednym z nich jest Bardelas

⁴⁰ G. Ronen, *IDF Admits problems whit women in combat*, <http://www.israelnationalnews.com/News/News.aspx/198853> (dostęp: 28 XI 2017).

⁴¹ Sądy wojskowe są jednymi z sądów szczególnych i działają w oparciu o Ustawę o wojсковym wymiarze sprawiedliwości z 1955 r. oraz Obronne rozporządzenia nadzwyczajne. Cf. A. Rataj, *Sąd Najwyższy Izraela jako Sąd Konstytucyjny. Przyczynek do badań nad aktywnością sędziowską*, Kraków–Budapeszt 2016, s. 119–120.

⁴² S. Algar, *Naughty Israeli soldiers post more cheeky pics after being disciplined for online snaps*, <https://nypost.com/2013/06/03/naughty-israeli-soldiers-post-more-cheeky-pics-after-being-disciplined-for-online-snaps/> (dostęp: 12 IX 2017). Na marginesie należy zauważyć, iż armia izraelska w 2010 r. wprowadziła zakaz korzystania z mediów społecznościowych.

⁴³ *Caracal*, <http://garinmahal.com/caracal> (dostęp: 11 IX 2017).

(z hebr. gepard). Ten powstały w 2014 r. batalion składa się w 50% z kobiet. Podlega dowództwu regionu centralnego. Do głównych jego zadań należy zapewnienie bezpieczeństwa na obszarze centralnym państwa, włączając w to także Zachodni Brzeg Jordanu⁴⁴. Listę bojowych jednostek mieszanych dopełniają powołane w 2014 r. Lwy Jordanu, chroniące wschodnią granicę z Jordanią.

Obecnie w Izraelu dyskutuje się o włączeniu żołnierek do jednostek pancernych, artylerii ciężkiej oraz do personelu łodzi patrolowych. Jeśli idzie o te pierwsze, to w 2015 r. przedstawiono raport na temat możliwości obsługi czołgów przez kobiety. Testy zostały przeprowadzone na grupie żołnierek, które obsługiwały najczęściej używane przez wojska izraelskie czołgi Merkava. Podczas prób okazało się, że kobiety miały kłopoty z czynnościami wymagającymi siły fizycznej, głównie z przenoszeniem pocisków dużego kalibru i przeładowywaniem dział, a także trudności sprawiało kierowanie czołgiem z użyciem pedałów przez dłuższy czas. Raport nie zalecał szkolenia kobiet do walki na linii frontu z uwagi na ograniczenia fizyczne. Pomimo wskazań zawartych w dokumencie, armia zdecydowała się na wdrożenie programu pilotażowego, w ramach którego oceniano czy kobiety w warunkach rutynowych misji bezpieczeństwa mogą stworzyć 4-osobowe załogi czołgów. Przewidywano pełnienie przez takie załogi misji na granicach państwa, nie planowano ich udziału w działaniach wojennych. Program ukończyło 13 z 15 osób, które go rozpoczęły⁴⁵.

Służba kobiet w armii ma wielu przeciwników. Należy do nich część środowisk wojskowych oraz środowisko religijne – rabini. Ci pierwsi zwracają przede wszystkim uwagę na mniejszą sprawność i możliwości fizyczne kobiet w armii. Sugerują, że ich obecność może obniżyć zdolność bojową sił izraelskich. Wskazują na wyniki testów i badań oraz dane statystyczne dotyczące choćby urazów, jakie odnoszą kobiety, służąc w jednostkach mieszanych. Ich zdaniem kobiety nie powinny pełnić tego rodzaju służby. Krytycy wywodzący się z armii twierdzą, że kobietom ułatwia się dostanie do jednostek bojowych oraz obniża się stawiane im wymagania. Jak przykład podano test sprawności fizycznej na torze przeszkód, w trakcie którego kobietom podstawia się ławkę, aby mogły przeskoczyć ścianę. Inną techniką stosowaną przez wojsko do maskowania różnic między płciami jest to, że rekruci na długich dystansach biegają po okręgu, a nie na prostych odcinkach. Sprawia to, że na koniec różnica w przebiegniętym dystansie nie rzuca się tak bardzo w oczy i jest mniej zawstydzająca dla kobiet⁴⁶. Zwrócono również uwagę na fakt, że rekruci płci żeńskiej podczas szkolenia doznają więcej urazów.

⁴⁴ G. Ronen, *IDF Opens New Mixed-Gender Battalion*, <http://www.israelnationalnews.com/News/News.aspx/185563> (dostęp: 28 XI 2017).

⁴⁵ J.A. Gross, *IDF Declares all-female tanks crews trial a success*, <https://www.timesofisrael.com/idf-declares-all-female-tank-crews-trial-a-success/> (dostęp: 30 VI 2018).

⁴⁶ G. Ronen, *IDF Opens New Mixed-Gender Battalion*, <http://www.israelnationalnews.com/News/News.aspx/185563> (dostęp: 28 XI 2017).

Najczęściej są to skręcenia, ból kolana, ból pleców i złamania naprężeniowe. Kontuzje takie dotyczą 2% mężczyzn i 8% kobiet, co generuje dodatkowe koszty leczenia, które będą pokryte z budżetu państwa⁴⁷. Z kolei rabini zwracają uwagę na pogorszenie się morale armii w związku z pojawieniem się w jej szeregach kobiet. Sugerują, że myśli i działania żołnierzy zamiast na obowiązkach będą koncentrowały się na urokach żołnerek.

W Izraelu istnieje również duża grupa zwolenników tworzenia jednostek mieszanych i rozszerzania ról kobiet w izraelskiej armii. Środowiska te, opowiadając się za równością, zwracają uwagę, że brak kobiet w armii oznacza dyskryminację ze względu na płeć. Wojsko pracowało nad odpowiedzią na postulaty zgłaszane przez te wszystkie środowiska. Wydano rozkazy dla kobiet-żołnierzy, aby ubierały się skromnie podczas szkoleń. Zwraca się uwagę na poprawę kondycji fizycznej kobiet. Pomimo tych wszystkich problemów, jakie wiążą się ze wstępowaniem kobiet w szeregi wojska, dostrzega się potrzebę szerszego udostępnienia im stanowisk w armii. Głównym tego powodem jest niewystarczająca rekrutacja wśród mężczyzn. Generał brygady Sharon Nir powiedziała, że „liczba kobiet walczących wzrasta, a liczba urzędników wykonujących pracę administracyjną spada dzięki komputerom [...] Najważniejsze jest to, aby dopasować umiejętności ludzi do ról, jaką zajmują w armii”⁴⁸.

Na przestrzeni ostatnich siedemdziesięciu lat miejsce i rola kobiet w izraelskiej armii ulegały zmianom. Od momentu proklamowania państwa do dnia dzisiejszego Izraelki podlegają obowiązkowemu poborowi, co sprawia, że stale są obecne w armii. Zmieniają się ich role, od funkcji głównie administracyjnych, medycznych, sekretarek, nauczycielek, po zwiększającą się obecność na stanowiskach bojowych. Jednak należy pamiętać, że nawet te, które służą w jednostkach bojowych, stanowią kilka procent wszystkich kobiet w armii. Pewne jest, że wobec braku decyzji o zmianie charakteru armii izraelskiej na zawodową, kobiety będą w niej obecne. Ich funkcjonowanie w strukturach sił zbrojnych ukazuje nie tylko zmiany zachodzące w społeczeństwie izraelskim, lecz także w światowym podejściu do służby kobiet w jednostkach bojowych.

⁴⁷ G. Ronen, *IDF Admits problems whit women in combat*, <http://www.israelnationalnews.com/News/News.aspx/198853> (dostęp: 28 XI 2017).

⁴⁸ Cyt. za: D. Kraft, *op. cit.*, <https://www.csmonitor.com/World/Middle-East/2018/0208/Why-mixed-gender-combat-units-are-on-the-rise-in-Israel> (dostęp: 17 X 2017).

Bibliografia

ŹRÓDŁA DRUKOWANE

The Military of Balance, The Annual Assessment of Global Military Capabilities and Defence Economics, IISS 2018.

OPRACOWANIA

Balke R., *Izrael*, Warszawa 2005.

Baumel-Schwartz J.T., *The Live and Deaths of Female Military Casualties in Israel During the 1950*, „Israel Studies” 2009, vol. XIV, No. 2, s. 134–157.

Eran-Jona M., *Married to the Military: Military Family Relations in the Israel Defense Forces*, „Armed Forces and Society” 2011, vol. XXXVI, No. 1, s. 19–41.

Gilath N., *Avioding Conscription in Israel. Were Women Pawns in the political game?*, [w:] *Comparative Perspectives on Civil Religion, Nationalism, and Political Influence*, eds E. Lewin, E. Bick, D. Naor, Hershey 2016, s. 226–253.

Golan G., *Militarization and Gender: The Israeli Experience*, „Women’s Studies International Forum” 1997, vol. XX, No. 5–6, s. 581–586.

Hauser O., „*We rule the base because we’re few*”: „*lone girls*” in Israel’s military, „Journal of Contemporary Ethnography” 2011, vol. XL, No. 6, s. 623–651.

Levin D.S., „*You are always first a girl*”: emerging adult women, gender and sexuality in the Israeli army, „Journal of Adolescent Research” 2011, vol. XXVI, No. 1, s. 3–29.

Lomsky-Feder E., Sasson-Levy O., *Serwing the Army as secretaries: intersectionality, multi-level contract and subjective experience of citizenship*, „The British Journal of Sociology” 2015, vol. LXVI, No. 1, s. 173–192.

Rataj A., *Sąd Najwyższy Izraela jako Sąd Konstytucyjny. Przyczynek do badań nad aktywizmem sędziowskim*, Kraków–Budapeszt 2016.

Reuven G., *A Portrait of the Israeli Soldier*, New York–Connecticut–London 1986.

Roislien H.E., *Religion and military conscription: the case of the Israel defense forces*, „Armed Force and Society” 2012, vol. XXXIX, No. 2, s. 213–232.

Rudnik E., *Spółeczeństwo Izraela – kim są i skąd się wzięli Izraelczycy*, [w:] *Państwo Izrael. Analiza politologiczno-prawna*, red. E. Rudnik, Warszawa 2006.

Shafir G., Peled Y., *Citizenship and stratification in an ethnic democracy*, „Ethnic and Racial Studies” 1998, vol. XXI, No. 3, s. 408–427.

Sharvit Baruch P., *What is the Appropriate Model for Female Service in the IDF?*, [w:] *Military Services in Israel: Challenges and Ramifications*, eds M. Erlan, G. Sheffer, Tel Aviv 2016, Institute for National Security Studies, Memorandum no. 159, s. 77–92.

Stein S.K., *Israel Military Women in the*, [w:] *Women and War: A Historical Encyclopedia from Antiquity to the Present*, vol. I, ed. B.A. Cook, Santa Barbara 2006, s. 317–318.

Tamari D., „*The People’s Army*”, *Put to the Test*, [w:] *Military Services in Israel: Challenges and Ramifications*, eds M. Erlan, G. Sheffer, Tel Aviv 2016, Institute for National Security Studies, Memorandum no. 159, s. 35–48.

Tamdor-Shimony T., *Female soldier-teachers: army, education and a new state*, „Israel Affairs” 2010, vol. XVI, No. 2, s. 297–313.

NETOGRAFIA

- Ahronheim A., *IDF shows off latest upgrades says „prepared any war”*, <http://www.jpost.com/Israel-News/Politics-And-Diplomacy/Millions-of-shekels-invested-into-critical-areas-makes-IDF-ready-for-war-498964> (dostęp: 16 IX 2017).
- Algar S., *Naughty Israeli soldiers post more cheeky pics after being disciplined for online snaps*, <https://nypost.com/2013/06/03/naughty-israeli-soldiers-post-more-cheeky-pics-after-being-disciplined-for-online-snaps/> (dostęp: 12 IX 2017).
- Caracal*, <http://garinmahal.com/caracal> (dostęp: 11 IX 2017).
- Cut from the Same Cloth: A Look Back at the IDF's Uniforms*, <https://www.idf.il/en/minisites/about-the-idf/cut-from-the-same-cloth-a-look-back-at-the-idf-s-uniforms/> (dostęp: 11 IX 2017).
- Defense Service Law, 5709–1949*, https://www.knesset.gov.il/review/data/eng/law/kns1_defense_eng.pdf (dostęp: 11 XI 2017).
- Defense Service Law (Consolidated Version), 5746–1986*, <http://www.mfa.gov.il/mfa/mfa-archive/1980-1989/pages/defence%20service%20law%20consolidated%20version--%205746-1.aspx> (dostęp: 10 X 2017).
- Gross J.A., *IDF Declares all-female tanks crews trial a success*, <https://www.timesofisrael.com/idf-declares-all-female-tank-crews-trial-a-success/> (dostęp: 30 VI 2018).
- Kraft D., *Why mixed-gender combats units are on the rise in Israel*, <https://www.csmonitor.com/World/Middle-East/2018/0208/Why-mixed-gender-combat-units-are-on-the-rise-in-Israel> (dostęp: 17 X 2017).
- Miller v. Minister of Defense*, https://supremedecisions.court.gov.il/Home/Download?path=EnglishVerdicts\94\410\045\Z01&fileName=94045410_Z01.txt&type=4 (dostęp: 12 VIII 2017).
- Ronen G., *IDF Admits problems with women in combat*, <http://www.israelnationalnews.com/News/News.aspx/198853> (dostęp: 28 XI 2017).
- Ronen G., *IDF Opens New Mixed-Gender Battalion*, <http://www.israelnationalnews.com/News/News.aspx/185563> (dostęp: 28 XI 2017).
- Shalvi A., *CHEN: Women's Corps of the Israel Defense Force*, <https://jwa.org/encyclopedia/article/chen-womens-corps-of-israel-defense-forces> (dostęp: 12 X 2017).
- Shoval L., *Women on the fast track*, <http://www.israelhayom.com/2017/07/20/women-on-the-fast-track/> (dostęp: 9 IX 2017).
- The Aluma Organization*, <http://aluma.org.il/the-aluma-organization/> (dostęp: 10 X 2017).

MAGDALENA POGOŃSKA-POL

Women in Israel Defense Forces – daily problems

In the years before Israel's establishment, later during the War of Independent (first Arab-Israeli war 1948), women fought with men in the paramilitary units (Haganh, Irgun). In 1949 Knesset passed the Security Service Law. In this document women service was determined to non combat rules. The paper analyzes women position in the Israeli army, rules of conscription to the army, breakthrough in the army related to Alice Miller case (1995) and then new challenged to the IDF-women in combat units.

Keywords: woman, army, Israel, conscription, combat units, 20–21 century.